

АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

У статті проаналізовано адаптивне управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу. Визначено суперечності проблеми адаптивного управління, складові професійно-педагогічної діяльності вчителя з предметів художньо-естетичного циклу.

Ключові слова: адаптивне управління, старшокласники, предмети художньо-естетичного стилю, оцінювання.

Е. Зинovieва. Адаптивное управление качеством учебных достижений старшекласников по предметам художественно-эстетического цикла. В статье проанализировано адаптивное управление качеством учебных достижений старшекласников по предметам художественно-эстетического цикла. Определены противоречия проблемы адаптивного управления, составляющие профессионально-педагогической деятельности учителя по предметам художественно-эстетического цикла.

Ключевые слова: адаптивное управление, старшекласники, предметы художественно-эстетического стиля, оценивание.

E. Zinovieva. Adaptive upravlinnia actu nachalnik designing starshoklasnikov s predmetu judonia-estetichnee cycle. The article analyzes the adaptive control quality educational achievements of high school subjects of artistic and aesthetic cycle. Detected inconsistencies problem of adaptive management, vocational and educational components of teachers in the subjects of artistic and aesthetic.

Keywords: adaptive control, high school, objects of artistic and aesthetic style evaluation.

Мета: проаналізувати проблеми адаптивного управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу в загальноосвіт-

ньому навчальному закладі є всебічний і гармонійний розвиток особистості учнів, формування в них системи цінностей: особистісних, загальнолюдських, професійних тощо. Предмети художньо-естетичного циклу відіграють важливу роль у системі загальної середньої освіти, оскільки спрямовані на формування в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та діяльності, розвиток художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища, розвиток емоційно-почуттєвої сфери школярів, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження [8].

Зміст предметів художньо-естетичного циклу має високий виховний та розвивальний потенціал із притаманним йому впливом на свідомість і підсвідомість особистості, інтелектуальну та емоційну сфери, моральне і фізичне здоров'я людини [1, 9].

Аналізуючи розробленість проблеми забезпечення якості навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу, слід зазначити, що вона знайшла віддзеркалення в працях таких видатних учених, як Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Шацкая, А. Щербо та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження вагоме значення мають праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких розглядається проблема оцінювання навчальних досягнень учнів, удосконалення технологій оцінювання (А. Алексюк, В. Андрушак, Н. Балик, В. Безпалько, Ю. Гільбух, Г. Сльникова, А. Єрмола, І. Підласий, С. Сухорський, М. Чошанов, О. Ярошенко та ін.).

Розвиток теорії і методології в галузі управління якістю освіти здійснювали: Г. Сльникова, Л. Карамушка, В. Крижко, В. Луговий, Є. Павлуєнко, В. Пікельна, Г. Пономарьова, А. Харківська, Є. Хриков, П. Ясінець та інші. Концепція адаптивного управління навчальними закладами розкрита в дослідженнях Т. Борової, Г. Сльникової, О. Касьянової, Г. Полякової, П. Третякова, В. Ульянової та інших.

Виклад основного матеріалу. Доцільність розв'язання проблеми адаптив-

ного управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу пов'язана з необхідністю подолання суперечностей між:

- необхідністю створення результативно діючої системи управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу і недостатньою теоретичною розробленістю питань, що її забезпечують;

- вимогами забезпечення об'єктивності в оцінюванні навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу і відсутністю адекватних критеріїв дискретного й загального оцінювання навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу;

- сучасними вимогами до навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу і недостатнім рівнем ефективності управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу (відсутність єдиного підходу до управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу, недостатній рівень організаційно-управлінської компетентності керівництва загальноосвітніх навчальних закладів, відсутність методичних розробок та ін.).

Виявлені протиріччя свідчать про те, що сьогодні система управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу потребує здійснення перетворень, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів якості освіти, що також зумовлює необхідність розробки ефективної системи адаптивного управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу.

Важливим чинником духовного розвитку культури старшокласників є вивчення предметів художньо-естетичного циклу. Шкільна художньо-естетична освіта розкриває перед учнями всі аспекти українського та світового мистецтва, зміни художньої культури протягом культуротворчих процесів людства, допомагає розкритися в окремих видах

творчої діяльності. Якість процесу найбільше пов'язана з особливостями організації уроків з предметів художньо-естетичного циклу та професійною компетентністю викладачів [6, 18].

Загальні вимоги до організації уроку:

- проведення уроку на основі сучасних наукових досягнень, передового педагогічного досвіду та закономірностей навчального процесу;

- проведення уроку на основі методик гуманних дидактичних концепцій;

- особистісна спрямованість на уроці, яка дозволяє забезпечити умови для самореалізації кожного учня та розвитку ефективної навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням інтересів, потреб, схильностей, здібностей, життєвих цінностей школярів;

- оптимальне поєднання й системна реалізація на уроці дидактичних принципів, установлення інтеграційних, міжпредметних зв'язків;

- зв'язок із раніше засвоєними знаннями, навичками, уміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів;

- актуалізація, стимулювання й активізація розвитку всіх сфер особистості учня: мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, фізичної, моральної тощо;

- логічність, умотивованість і емоційність усіх етапів навчально-пізнавальної діяльності учнів; ефективне застосування сучасних дидактичних засобів, педагогічних інноваційних технологій, комп'ютерних технологій, мас-медіа;

- тісний зв'язок навчання із життям, у першу чергу, з особистісним досвідом учня; формування практично необхідних знань, навичок, умінь, ефективної методики навчально-пізнавальної діяльності; формування мотивації навчально-пізнавальних дій, професійного становлення, потреби постійної самоосвіти; діагностика, прогнозування, проектування і планування кожного уроку.

Оцінювання навчальних досягнень школярів здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень [3, 84].

Вектор освіти і виховання має спрямовуватись у площину цінностей особистісного розвитку школярів на основі виявлення художніх здібностей, формування різнобічних естетичних інтересів і потреб, становлення в підсумку творчої індивідуальності кожного учня [2, 49].

Адаптивне управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу ми розглядаємо як цілеспрямоване, системне управління, що ґрунтується на відкритій взаємодії учасників управлінського процесу і спрямоване на досяг-

нення кінцевого результату в нестабільній ситуації. Відповідно адаптивне управління якістю навчальних досягнень має формувати цілі навчання; вимірювати якість результатів; управляти процесом навчання; реалізувати наявні коригувальні програми [1, 34].

Проаналізовані сутнісні характеристики сучасного стану розвитку теорії адаптивного управління в освітніх системах дають підставу зробити такі висновки: адаптивне управління здебільшого використовується і знайшло втілення у системі загальноосвітньої школи, хоча сьогодні немає одностайності щодо методологічних засад адаптивного управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу; технології адаптивного управління розроблені недостатньо, зокрема, ідеться про процес спрямованої самоорганізації щодо узгодження реалістичних цілей для досягнення спільно визначених завдань; шляхи самоорганізації і саморегулювання в процесі розвитку учасників навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів вивчені недостатньо; особливості адаптивного управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу не визначені.

Учитель із предметів художньо-естетичного циклу як головний суб'єкт управління якістю навчальних досягнень старшокласників повинен володіти педагогічними вміннями, розвиненими загальними й педагогічними здібностями, педагогічною майстерністю; мати креативне мислення.

Професійно-педагогічна діяльність педагога включає:

- теоретичний, практичний і діагностично-оцінювальний етапи;

- аналітичну, проектувальну й навчальну сторони;

- конструктивний, координаційний, діалоговий, програмний, інтелектуальний, визначальний компоненти;

- п'ять рівнів продуктивності педагогічної діяльності вчителя з предметів художньо-естетичного циклу: мінімальний, низький, середній, високий, найвищий.

Рішення завдань, які стоять перед учителем, зумовлює різноманіття його функцій, які визначають різні сторони його педагогічної діяльності: цільова, інформаційно-аналітична, розвивальна, мотиваційна, орієнтувальні, координаційно-структурні функції [4, 12].

Навчально-методичне забезпечення предметів художньо-естетичного циклу для учнів 10–11 класів відповідає рекомендаціям МОН України, але обладнан-

ня таких кабінетів у ЗНЗ не відповідає встановленим стандартам. Якість ведення шкільної документації та стан планування в школах знаходиться на достатньо високому рівні.

Визначена загальна стратегія, освітні цілі, напрями та завдання тощо. Проте стан упровадження інноваційних технологій особистісно зорієнтованого навчання і виховання учнів з предметів художньо-естетичного циклу знаходиться на низькому рівні.

Вивчення даних предметів у системі загальної середньої освіти є важливим чинником духовного розвитку естетичної та загальної культури. Зміст шкільної художньо-естетичної освіти розкриває перед учнями розмаїття жанрів і стилів українського та світового мистецтва, своєрідність вітчизняної художньої культури в контексті культуротворчих процесів людства, основи естетичних знань, прилучає учнів до творчої діяльності в окремих видах мистецького самовираження.

Якість навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу включає як якість процесу, так і якість результатів навчання. Якість процесу проявляється передусім особливостями організації уроків та професійною компетентністю викладачів.

Результатом навчання учнів у школі у галузі художньо-естетичної освіти має стати не тільки система художніх знань і вмінь, на що традиційно спрямовувалась мистецька освіта попередніх десятиліть, а також система особистісних художньо-естетичних цінностей і компетентностей важливих складників естетично розвинутої особистості, що полягає у її здатності керуватися набутими художніми знаннями й вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності згідно із загальнонародськими естетичними цінностями й власними світоглядними позиціями, естетичними смаками.

Учитель художньої культури та вчитель музичного мистецтва як суб'єкти педагогічної діяльності повинні мати професійно-педагогічну спрямованість, володіти педагогічними вміннями, розвиненими загальними й педагогічними здібностями, професійною та педагогічною компетентністю; забезпечувати ефективну суб'єкт-суб'єкту взаємодію, продуктивність діяльності, розв'язання навчальних, виховних і розвивальних завдань. Професійна діяльність учителя з предметів художньо-естетичного циклу має складну структуру і значні відмінності від інших педагогічних професій. Аналізуючи підходи різних учених до проблеми професійно-педагогічної діяльності вчителя, ми дійшли вис-

новку, що в професійно-педагогічній діяльності вчителя з предметів художньо-естетичного циклу можна умовно виділити підготовчий, практичний і контрольний етапи.

У педагогічній роботі розглядаються три її сторони: пізнавальна (вивчення учнів, змісту і умов роботи), проєктувальна (планування змісту навчання і виховання, діяльності учнів і своєї) і безпосередньо виконавча (навчання, виховання учнів).

Головними структурними компонентами педагогічної діяльності вчителя з предметів художньо-естетичного циклу ми вважаємо конструктивний, організаційно-комунікативний, проєктивний, гностичний, діагностичний компоненти. При цьому виділяємо п'ять рівнів продуктивності: мінімальний (репродуктивний), низький (адаптивний), середній (локально-моделюючий), високий (системно-моделюючий), найвищий (системно-моделюючий активність і поведінку учнів).

Вирішення завдань, які стоять перед учителем художньої культури, зумовлює різноманіття його функцій, які визначають різні сторони педагогічної діяльності:

- інформаційні;
- розвивальні;
- стимулюючі;
- орієнтувальні;
- організаційно-структурні функції (конструктивна, організаційна, комунікативна, гностична).

Серед особливостей керівництва навчальним процесом виділяють авторитарний, демократичний, ліберальний стилі педагогічної діяльності вчителя з предметів художньо-естетичного циклу [7].

Ураховуючи особливості організації навчального процесу, виділяємо такі стилі діяльності педагога:

- стилі, які характеризують підготовку до заняття;
- стилі спонукання учнів до навчання;
- стилі викладання навчального матеріалу.

При цьому розрізняємо чотири типи індивідуального стилю вчителя художньої культури та вчителя з предметів художньо-естетичного циклу:

- емоційно-імпровізаційний;
- емоційно-методичний;
- інтелектуально-імпровізаційний;
- інтелектуально-методичний [5, 37].

Проведений педагогічний аналіз наукової літератури з питань педагогічної діагностики дозволив нам виділити наступні критерії і показники ефективності управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу:

- критерій "якість умов";
- критерій "якість процесу";
- критерій "якість результатів".

Критерій "якість умов" включає навчально-методичне забезпечення предметів художньо-естетичного циклу та матеріально-технічне забезпечення (наявність кабінету предметів художньо-естетичного циклу в загальноосвітньому навчальному закладі).

Критерій "якість процесу" передбачає якість проведення уроків з предметів художньо-естетичного циклу (змістовність уроку, введення в нього інформації з галузі світової художньої культури; систематичний розвиток художньо-творчих здібностей учнів, які виявляються й розвиваються в різних видах художньо-творчої діяльності – як музичної, так і образотворчої та ін.; особистісно-гуманний підхід до дітей, поважне ставлення до їхніх суджень і результатів практичної діяльності; гуманітарну спрямованість навчально-виховного процесу, що означає розкриття різнопланових зв'язків мистецтва з думками й почуттями людини, інтересами школярів), професійну компетентність учителів (науково-теоретичну, психолого-педагогічну, методичну); професійну майстерність (результативність педагогічної роботи); комунікативну (загальну, педагогічну) культуру, розвиток педагогічних здібностей й умінь: уміння викладацького складу викладати, уміння виховувати, особистісні якості (порядність, відповідальність, принципівість, толерантність тощо) та здібності, уміння об'єктивно оцінювати й контролювати знання учнів, уміння організувати та здійснювати корекцію [1, 24].

Критерій "якість результатів" включає рівень навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу. Відповідно до виділених критеріїв і показників ми пропонуємо виокремити наступні рівні, що характеризують ефективність управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу: високий, середній, низький.

Згідно з визначеними критеріями нами розроблена кваліметрична субмодель вимірювання ефективності управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу. Вона є складовою частиною основної моделі адаптивного управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу.

За результатами дослідження ефективність управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу за критерієм

"якість умов" знаходиться на середньому рівні, ефективність управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу за критеріями "якість процесу" і "якість результатів" на низькому.

Висновки. Таким чином, отримані дані свідчать про низький рівень ефективності управління якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу [4, 21].

Проведене дослідження не вичерпує всієї різноманітності питань, пов'язаних з управлінням якістю навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу. Воно дозволяє окреслити ті проблеми, які потребують додаткового вивчення, а саме методологічне забезпечення управління якістю загальної середньої освіти відповідно до її нових парадигм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єльнікова Г. Сутність адаптивного управління, його закономірності і принципи // Наука і сучасність : [зб. наук. праць нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова] / Г. Єльнікова. – К. : Логос, 2000. – Випуск 2. – Ч. 1. – С. 69–78.
2. Єльнікова Г. Теоретичні основи адаптивного управління / Г. Єльнікова // Наша школа : наук.-метод. журнал. – Одеса : Астропринт, 2000. – № 2–3. – С. 25–29.
3. Корнієнко І. Професійні орієнтації в системі життєвих стратегій старшокласника / І. Корнієнко // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 5. – С. 35–38.
4. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / [за заг. ред. О. І. Локшиної]. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
5. Ульянова В. Аналіз систем оцінювання професійної компетентності вчителів / В. Ульянова // Наукові записки : серія "Психолого-педагогічні науки" / [за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко]. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013.
6. Управление персоналом организации : учеб. / [под ред. А. Кибанова]. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 638 с.
7. Управление персоналом : [учеб. для вузов / под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 560 с.
8. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ : монографія / А. А. Харківська. – Харків : КЗ "ХГПА" ХОР, 2011. – 446 с.